

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 62

Том 3

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

*Кушнірова Т. В.,**доктор філологічних наук,**професор кафедри германської філології та перекладу**Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»**Мацько А. В.,**студентка факультету філології, психології та педагогіки**Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КІНОПЕРЕКЛАДУ

Анотація. У статті розглянуто історію зародження кіноперекладу в Україні, його становлення та довгий шлях до незалежності. Окреслено три етапи розвитку: перший етап бере свій початок з радянської доби від заснування школи кіноперекладу в Україні, що було потужним поштовхом для вітчизняної кіноіндустрії. Другий етап розпочинається за ініціативи відомого українського діяча Олександра Довженка, роботи якого стають відомими на увесь світ та доводять відмінність у світосприйнятті різних народів об'єднаного союзу держав. Третій етап розпочинається зі здобуттям незалежності та триває й нині. У статті розглядаються основні поняття, а саме: дублювання, субтитрування, озвучення та власне кінопереклад, їхня значущість для кіносфери, а також зазначаються нещодавні зміни в політиці кіноіндустрії. Окреслено процес дублювання, що є продуктом, розділеним на декілька пов'язаних між собою фаз, що мають певну послідовність. Доводиться доцільність затримок, які виникають на різних етапах здійснення кіноперекладу та їхній вплив на увесь процес загалом. Підкреслено важливість залученості значної кількості фахівців до цього процесу. Звертається увага на власне роботу перекладача під час опрацювання матеріалу для перекладу: отримання оригінальної версії кінострічки та робота над нею вдома або ж безпосередньо на студії, дотримання певних вимог та критеріїв. Аналізуються проблеми, які зустрічаються при кіноперекладі, оскільки перекладачі працюють не з готовим до кінця відеоматеріалом або з умисно погіршеною якістю відеоряду (штапування логотипу чи назви компанії-виробника, чорно-біле зображення, мерехтіння ліній на екрані, зображення лише частини кадру), щоб уникнути нелегального розповсюдження фільму до його офіційного прокату. Констатовано, що перекладач має розуміти бажання цільової аудиторії з подальшим вибором релевантної перекладацької стратегії, вміти виявляти важливі з точки зору розвитку сюжету елементи відеоряду, а також особливості художнього стилю авторів кінофільму, оскільки кінотекст потребує врахування лінгвоетнічних комунікативних компетенцій носіїв мови перекладу.

Ключові слова: кінопереклад, дублювання, субтитрування, кінотекст, озвучування, кінофільм, фільм.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть, а особливо з початку 90-х років, спостерігається значний розвиток кіноперекладу в Україні. Наразі зростає визнання української мови на світовому ринку кіноіндустрії, що, безумовно, є значним поштовхом для розвитку дубляжу та субтитрування у цілому. Кінофільм – це своєрідний спосіб передачі інформації, світоглядних особливостей певного народу і саме через кінопереклад, як особливий різновид художнього перекладу, за словами науковиці В. Горшкової, здійснюється естетичний та комунікативно прагматичний вплив на реципієнта іншої мови [1]. Саме тому глобальне розуміння національних і культурних особливостей є надзвичайно важливим на сьогодні, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Актуальність останніх досліджень і публікацій. Наразі кількість наукових праць, пов'язаних із особливостями здійснення кіноперекладу, зростає, проте, ця практика не є масштабною. Обґрунтуванням проблем перекладу кіноматеріалу займалися чимало дослідників (А. Гудманян, В. Демецька, Т. Лукьянова, Т. Малкович, О. Орехова, Ю. Плетенецька, О. Ребрій, М. Юрковська та ін), проте залишається ще багато лагун, які потребують тлумачення. Тому метою нашого дослідження є окреслення основних понять кіноіндустрії та констатація проблем, що пов'язані безпосередньо з перекладом кіноматеріалу.

Виклад основного матеріалу. Зародження кіноперекладу в Україні відбулося значно пізніше, ніж у європейських країнах, і його становлення пройшло кілька етапів. Радянська школа кіноперекладу була заснована у 1935 році й тоді українські перекладачі не допускались до цього процесу. Осередком

кіноперекладу у шестидесятих роках стала українська студія імені О. Довженка, але, на жаль, всі фільми там перекладалися російською мовою. Це стало першим етапом становлення кіноперекладу в Україні, який тривав з 60-х років до 1978 р. Другим етапом, що розпочався з 1978 року, стає формування студії кіноперекладу «Синхрон» при театрі «Хлопавка» (1978–2002) у Києві за ініціативи генерального директора кіностудії ім. О. Довженка М. Машенка. Саме тут розпочинається переклад фільмів українською мовою. Попри те, що переклад здійснюється тут українською мовою, «кінотлумачі» орієнтуються на дубляжі СРСР. Саме тому другий етап становлення кіноперекладу в Україні часто називають «україномовною радянською школою кіноперекладу на території України» [2]. Тоді ж розпочинається третій етап, який назвали «україномовною школою українського кіноперекладу в Україні» [1]. Він настав із набуттям незалежності, коли кінотеатри починають імпортувати фільми. Студії кіноперекладу не могли впоратися зі значною кількістю фільмів, що призвело до засмічення ринку одностороннім аматорським, часто нелегальним перекладом. Пізніше цей феномен назвали «перекладом Гаврилова» [1].

Через деякий час на території незалежної України виникають такі студії перекладу/дубляжу/озвучення кіно: *AdiozProduction Studio* (існувала до 2010), *LeDoyen, Postmodern, Tretyakoff Production, UkrDub, Невафільм Studios Україна, Омікрон, Румбамбар, Пілот, Так Треба Продажин* (яка вийшла зі студії «Синхрон» при «Хлопавці»), *ТВ+, ТО «Цікава Ідея»*, які, на противагу радянським студіям ім. О. Довженка та «Синхрон» при «Хлопавці», вже відносять до суто української шко-

ли кіноперекладу. Різниця між радянськими та українськими школами полягає виключно в ідеології та цільовій аудиторії. Сучасні українські кіноперекладачі не лише адаптують текст для українського глядача, а й експериментують з мовою та стилем перекладу, дозволяють собі відходити від оригіналу.

Після виходу озвученого українською мовою мультфільму «Тачки» у 2006 році починається нова ера кіноперекладу в Україні, переклад виявився настільки вдалим, що дав поштовх до подальшого зростання передачі іншомовного контенту українською мовою. До 2010 року частка українського дубляжу в прокаті становить майже 55%, станом на 2012 рік показники дещо зменшуються, до позначки 38% [3], що пояснюється політичною волею. Наприклад, відбувається вилучення обладнання для дубляжу, зокрема 2012 року податкова міліція вилучає матеріали та закриває студію «Le Douen», яка здійснювала 60% україномовного кіноперекладу [3].

Наразі ж Україна вважається однією з провідних країн, що здійснює якісний дубляж, випереджаючи за якістю такі держави, як Франція, Іспанія, Австрія, Туреччина, Чехія, Італія, Німеччина, Угорщина, Словаччина [3]. У 2010 році, за даними сайту УНІАН, український переклад було визнано якіснішим, ніж російський [4], а у 2012 році в ефірі програми «Hello Show» на каналі М1 К. Лінартович, провідний український менеджер з дубляжу констатував, що український дубляж офіційно визнано в Європі найкращим [5].

Розвиток кіноперекладу в Україні скеровується законодавчою базою, що відтворено в Законі України «Про кінематографію» від 13 січня 1998 року (стаття 14): «іноземні фільми перед розповсюдженням в Україні в обов'язковому порядку повинні бути дубльовані, озвучені чи субтитровані державною мовою, вони також можуть бути дубльовані, озвучені чи субтитровані мовами національних меншин» [6].

Синхронний кінопереклад в Україні можна почути переважно на кінофестивалях, зокрема МКФ «Молодість» та Одеський МКФ, хоча останні роки надається перевага субтитруванню іншомовних стрічок. В українських кіноперекладацьких традиціях 1 кадр субтитрів повинен містити не більше 60 символів (враховуючи пробіли), хоча іноді це може бути до 43 символів. Субтитри йдуть державною мовою, а також можуть бути двомовними (англійськими та українськими).

Нещодавно Президент України запропонував парламенту закріпити статус англійської мови як однієї з мов міжнародного спілкування в Україні і вніс відповідний законопроект. Щоб досягти бажаного результату була пропозиція показувати фільми мовою оригіналу (англійською) у кінотеатрах та перехід до стовідсоткового показу фільмів у кінопрокаті лише з українськими субтитрами (без українського дубляжу чи закадрової озвучки) [7].

У разі впровадження пункту 4, статті 9 (про перегляд фільмів англійською мовою в кінотеатрах в оригіналі з українськими субтитрами) законопроекту № 9432 «Про застосування англійської мови в Україні» поступово буде змінюватися й кіноіндустрія: у 2025 році зі 100 англомовних фільмів, які вийдуть в прокат на території України, п'ятдесят відсотків будуть дубльовані українською, а інші демонструватимуться мовою оригіналу з українськими субтитрами. Станом на 2026 рік кількість таких недубльованих фільмів у прокаті повинна зрости до 75%, а ось уже з 2027 року в українських кінотеатрах всі англомовні фільми будуть демонструватися в оригіналі з українськими субтитрами. Цей законопроект не буде стосуватись фільмів, що демонструються на телебаченні, тому влада не вважає це рішенням загрозою для українського ринку дубляжу, який продовжує зростати навіть під час війни (зараз фахівці дубляжу отримують замовлення від стрімінгових платформ. Наприклад, тільки на Netflix за цей період з'явилася значна кількість дуб-

льованого українською мовою продукту). Опісля розпочалось обговорення щодо впливу цього рішення на розвиток української кіноіндустрії. Обурені представники вітчизняної еліти були незадоволені подібним рішенням та подавали заяви та петиції щодо скасування цього законопроекту.

Комітет Верховної Ради з питань гуманітарної й інформаційної політики доволі швидко відреагував на прохання і заявив, що доопрацює це питання. Насамперед буде змінено рішення про кіно для дітей дошкільного віку, які ще не знають англійську мову на достатньому рівні, та щодо людей зі слабким зором, які не зможуть прочитати субтитри.

Дублювання, а також субтитрування, було визнано «найбільш поширеною формою перекладу екранізованих продуктів» [8, с. 12]. Основна увага одного з найпоширеніших методів базується на звуковому змісті. У цьому разі перекладач замінює оригінальний саундтрек на перекладений для того, щоб «зробити цільові діалоги такими, ніби їх вимовляють оригінальні актори, щоб забезпечити глядачам насолоду від іноземних продуктів» [8, с. 12].

Клопіткий процес дублювання складається не лише з перекладу акустичного змісту фільму, кліпу чи різновиду анімаційного мистецтва. Баснет Сьюзен зазначав [8, с. 12], що цей процес включає кілька фаз. Наприклад, потрібна синхронізація між візуальним вмістом та текстом дублювання, а також важливим є процес адаптації тексту та дубляжу.

Процес дублювання розділений на декілька пов'язаних між собою етапів. Якщо на певному етапі виникають проблеми, це впливає на увесь процес загалом. Незважаючи на те, що основні етапи процесу дублювання в цілому однакові скрізь, певні деталі можуть бути відмінними залежно від країни або ж навіть від студії.

Процес попереднього створення дубляжу починається, коли клієнт, продюсер чи кіностудія надсилає копію фільму чи програми на студію дублювання. Ця копія є основною та подається разом з оригінальним сценарієм, щоб полегшити переклад, та набір інструкцій з рекомендаціями щодо перекладу: чи варто дублювати музичні фрагменти, вставляти субтитри на екранні заставки, чи є необхідність певним акторам дубляжу виконувати певні ролі тощо.

Керівник виробництва надсилає копію всього отриманого матеріалу перекладачеві, який майже завжди не залежить від студії дубляжу. Зазвичай перекладач використовує два оригінали: сам фільм та письмовий сценарій. Однак дуже часто написаний текст може значно відрізнятись від власне фільму; сценарій – це передпродукційна копія, яка може мати недосконалу транскрипцію. Тобто, перекладач може отримати неповний сценарій, який відрізняється від оригіналу, або, в деяких випадках, взагалі не отримати сценарію, тому перекладачеві треба буде працювати виключно з фільмом.

Після завершення перекладу, його, як правило, хоча і не завжди, надсилають редактору. Деякі телевізійні компанії мають своїх мовних асистентів, які можуть оцінювати переклад, однак, часом цього етапу може і не бути. Важливим є етап безпосередньої роботи з іншомовним текстом. Перекладач може отримати лише оригінальну версію кінострічки та працювати з нею вдома під розпис про нерозголошення або ж безпосередньо на студії; може отримати лише оригінальний кінотекст без відеоряду тощо. При цьому відеозображення може не бути зовсім, або бути у поганій якості. Нерідко бувають випадки, коли перекладачі працюють з «сирим» відеоматеріалом або з умисно погіршеною якістю відеоряду (штампування логотипу чи назви компанії-виробника, чорно-біле зображення, мерехтіння ліній на екрані, зображення лише частини кадру), щоб уникнути нелегального розповсюдження фільму до його офі-

ційного прокату. Матеріал для перекладу в таких випадках надає компанія-дистриб'ютор, що веде безпосередні перемовини з компанією-постачальником фільму. В Україні таких компаній щонайменше 7, кожна з яких імпортує кінострічки конкретного постачальника: B&N (Walt Disney, Dreamworks, Paramount Pictures, Universal Pictures); Ukrainian Film Distribution (20th Century Fox); Кіно-манія (Warner Brothers); Каскад Україна (Columbia Pictures); Aurora (Relativity Media); Артхаус Трафік (дистриб'ютор фестивального кіно) та Інтер-Фільм. Компанія-дистриб'ютор узгоджує з компанією-постачальником усі нюанси перекладу кінострічки, перекладу її назви, пісень, власних назв. Для будь-яких кардинальних змін тексту оригіналу, потрібно отримати дозвіл від постачальника.

Для розуміння процесу кіноперекладу, зупинимося на понятті кінотексту. Ключовими поняттями тут є «кінофільм» та «фільм». Фільм наразі інтерпретується як окремий твір кіномистецтва, створений певною культурою та який відображає традиції, уявлення, ідеї, цінності, психологічні та глобальні проблеми певної нації. Технологічним визначенням терміну кінофільм є послідовність фотографічних зображень (кадрів), пов'язаних єдиним сюжетом.

Під кінофільмом розуміють полісеміотичне явище, що є продуктом художньої творчості, який в свою чергу може передавати значення через зображення, мовлення та музику. Кіно є впливовим засобом передачі цінностей, ідей та інформації до глядачів [9, с. 184]. Це аудіовізуальний твір кінематографії, який складається з епізодів, поєднаних між собою творчим задумом і зображувальними засобами, та який є результатом спільної діяльності його авторів, виконавців і виробників.

За ступенем документальності (достовірності) відеоматеріалу фільми класифікують як ігрові, документальні та науково-популярні. Ігрове кіно ідентифікують за тривалістю екранного часу; за цільовою аудиторією та її кількістю; виробником; за ставленням до оригіналу; кількістю серій; новаторським підходом; аудіовізуальним рядом, художній формі; жанрами драматургії; метою автора тощо. Метою автора можуть бути художні інтереси (незалежне кіно), комерційні, суспільно-політичні (ідеологія) та змішані інтереси [1, с. 240].

Фільм складається із аудіовізуального та вербального компонентів та він є предметом міждисциплінарного вивчення. Перекладач має розуміти бажання цільової аудиторії з подальшим вибором релевантної перекладацької стратегії, вмінні виявляти важливі з точки зору розвитку сюжету елементи відеоряду, а також особливості художнього стилю авторів кінофільму, оскільки кінотекст потребує врахування лінгвоетнічних комунікативних компетенцій носіїв мови перекладу. Сам термін «кінотекст» трактується як «технічно диференційована динамічна знакова ситуація, що є сукупністю структурних елементів кіномови у рамках кінематографічного твору, яка відправляє, відповідно до жанрової специфіки, певне інформаційно-емоційне повідомлення реципієнтові (глядачеві). Це повідомлення має вигляд синергетичної комбінації семіотичних кодів (вербальної мови/мов, музики, кінетики, іконіки тощо), що характеризується змістовою довершеністю, інтертекстуальністю, поліавторською модальністю та наявністю різноманітних стилістичних фігур мови кіно (кінометафори, кіноепіфори, паралелізм, еліпс тощо), записана на матеріальному носії і призначена для аудіовізуального сприйняття» [9]. Структурною одиницею кінотексту є кадр, який містить значення кіномови. Кадр наближає кінотекст до мовлення, оскільки вносить у мову дискретність. Кадри поєднуються за допомогою монтажу, який вважають ідентичним до поєднання морфем у слова, а слів – у речення [9].

Також кінотекст є зв'язним, цільним і завершеним повідомленням, що виражається за допомогою вербальних (лінгві-

стичних) й невербальних (іконічних та/або індексальних) знаків, що організовані відповідно до задуму колективного функціонально диференційованого автора за допомогою кінематографічних кодів, і яке зафіксоване на матеріальному носії і призначене для відтворення на екрані і аудіовізуального сприйняття глядачами. Колективне авторство у кіно – це спільна робота сценариста, акторів, костюмерів, композиторів тощо [9]. Відтак, кінотекст є продуктом суб'єктивного осмислення дійсності колективним автором.

Висновки. Український кінопереклад наразі стрімко розвивається, причому стає все більш незалежним та таким, що визнається в усьому світі. Сам процес кіноперекладу є досить емним процесом, що передбачає тісну співпрацю між різними фахівцями, які забезпечують належний дубляж закордонних стрічок та пройшов складний шлях власного становлення, який передбачає три етапи становлення, основний із яких, третій, продовжується й нині.

Література:

1. Демецька В., Федорченко В. До проблеми перекладу кінотекстів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Херсон, 2010. 239–243 с.
2. Терентьев В. Легенди дубляжу: Випуск №4 [Електронний ресурс]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=V_w1KKXvmts (дата звернення: 21.10.2023).
3. Становище української мови в Україні в 2012 році. Рух добровольців «Простір свободи» [Електронний ресурс] DOI: dobrovol.org/files/2012/stan_movu_2012.doc (дата звернення: 21.10.2023).
4. УНІАН: Експерти визнали український дубляж якіснішим за російський. Блог Народний Оглядач. Культура. Простір волі. Кінопереклад [Електронний ресурс]. URL: <http://sd.org.ua/node/18376> (дата звернення: 21.10.2023).
5. Лінартович К. у ефірі програми «Hello Show» на телеканалі М1 від 07.06.2012 [Електронний ресурс]. URL: <http://m1.tv/programs/hello-show/1982> (дата звернення: 21.10.2023).
6. Закон України «Про кінематографію» [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр> (дата звернення: 21.10.2023).
7. Укрінформ: «За» і «проти» скасування українського дубляжу [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3732390-za-i-proti-skasuvannya-ukrainskogo-dublazu.html> (дата звернення: 21.10.2023).
8. Bassnett Susan. TOPICS IN TRANSLATION: Series Editors. USA: Amherst, University of Warwick, UK and Edwin Gentzler, University of Massachusetts, 2009. 283 p.
9. Лукьянова Т. Г. Теоретичні аспекти кіноперекладу з англійської на українську [Електронний ресурс]. URL: <https://core.ac.uk/> (дата звернення: 21.10.2023).

Matsko A. Film translation and the history of its development in the territory of Ukraine

Summary. The article examines the history of film translation's formation in Ukraine, its development and the long way to independence. Three stages of development are outlined: the first stage dates back to the Soviet era with the establishment of a film translation school in Ukraine, which was a powerful impetus for the domestic film industry. The second stage begins at the initiative of the well-known Ukrainian figure Oleksandr Dovzhenko, whose works become known throughout the world and prove the difference in the worldview of the various peoples of the united union of states. The third stage begins with the achievement of independence and continues to this day. The article examines the main concepts, namely: dubbing, subtitling, film sounding and film translation itself, their significance for

the film industry, and also notes recent changes in the politics of the film industry. The importance of the involvement of a significant number of specialists in this process is emphasized. Attention is paid to the actual work of the translator during the processing of the material for translation: obtaining the original version of the film and working on it at home or directly at the studio, observing certain requirements and criteria. The problems encountered in film translation are analyzed, as translators work with video material that is not ready to the end or with intentionally degraded quality of the video sequence (stamping of the logo or the name of the producing company, black and white image, flickering of lines on the screen,

image of only part of the frame) in order to avoid illegal distribution of the film before its official release. It is pointed out that the translator must understand the wishes of the target audience with the subsequent selection of a relevant translation strategy, be able to identify the elements of the video series that are important from the point of view of the development of the plot, as well as the peculiarities of the artistic style of the authors of the film, since the film text needs to take into account the linguistic and ethnic communicative competences of the speakers of the translation language.

Key words: film translation, dubbing, subtitling, film text, film sounding, movie, film.